

személyes ízzel kap a könyv plasztikus távlatokat, annak ellenére, vagy talán éppen azért, mert voltaképpen csupán egy értelmiségi csoport élményein és reagálásain át érzékelteti a munkásmozgalmat. Így válnak az emlékek hiteles dokumentumokká, akár a tanárkodás esztendeiről, akár a bizonyos értelemben sajtótörténeti jelentőségűvé is váló régi lapidézésekről, akár a hitleri Németországban töltött hadifogság eseményeiről van szó.

A sajtóra vonatkozó visszaemlékezések különösen közel állnak most hozzám, tekintve, hogy magam is sajtótörténeten dolgozom: Szabadka sajtótörténetén. A dr. Löbl Árpád által említett lapok persze részben szűkebb körre szorítkoznak, hiszen csak a munkásmozgalmi sajtóra terjednek ki általában, másrészt viszont tágabb áttekintést is nyújtanak, mivel nem csupán egy város kereteibe illeszkednek bele, hanem egy egész tartományra, sőt néha — például a Baranyai Köztársaság esetében — még ezen túl is tekintenek. És nagyon is érthető, hogy ebben a feltoluló emlékezésben külön fejezetet kap az Út, Csuka Zoltán Újvidéken megjelent expresszionista folyóirata, amely körül néhány polgári író mellett igen sok kommunista író is tömörült. És még természetesebb, hogy ebbe a fejezetbe szervesen beleilleszkedik egy nem irodalmi, hanem mozgalmi lap, a Belgrádban indult, s aztán Szabadkára átköltözött Szervezett Munkás, amelynek megindítása körül e könyv szerzője is tevékenykedett, és voltaképpen csak az az oka, hogy nem lett ő maga is tényleges szerkesztője, hogy éppen ebben az időben dr. Löblt, a tanárt, büntetésből haladó magatartásáért messzi vidékre, Gornji Milanovacra helyezték át — Szabadka helyett. És a legterészetesebb, hogy a Híd szintén szervesen belefondott ezekbe az emlékezésekbe, hiszen Löbl Árpád maga is ott volt a munkatársai között — még a távoli Bitolából is tartva vele a kapcsolatot, amikor pedig végül rövid nyugdíjaztatás után a szabadkai kereskedelmi akadémiára helyezték át tanárnak, teljesen bekapcsolódhatott a leghaladóbb jugoszláviai magyar folyóirat munkájába.

Nem kevésbé jelentős oldalak a könyvben azok, amelyek a hadifogság napjait idézik, képet adva arról, hogy miképpen szervezkedett, színelőadásokat tartva, nyelveket tanulva, tábori folyóiratokat adva ki és előadássorozatokot rendezve az a jugoszláv tiszti csoport, amely messzebbre tekintett a tábor szögesdrótjainál, és figyelő szemét a harcokban születő új világra szögezte.

Bolyongások és felismerések... Emlékek, amelyek nemes történelemmé válnak, s nemcsak a bolyongó ember hazára találását hirdetik, hanem egy új szemléleteken, új alapokon nyugvó világ kialakulását is.

KOLOZSI TIBOR

ÖSZINTE ÖNÉLETRAJZ

LOVÁSZ PÁL: *Arckép — Válogatott versek (1921—1975).*

Baranyai megyei Tanács V. B. Művelődési Osztálya, Pécs, 1975.

A költő fejlődésének útján, ha szülőföldje erős szálakkal magához kötötte, merengve mindig visszanező, s nem tud elszakadni attól a környezettől,

ahol először pillantotta meg az eget; életbe indulásakor először ejtette ki az anyja ajkáról elhangzott szavakat, és fogalmazta meg magának azokat

* Lovász Pál 1896. május 28-án született Bácsföldváron; 1923-ban jogi doktorátust szerzett Szegeden; 1928-ig a Népióléti Minisztérium tisztviselője; 1951-ig az OTI igazgatója Pécsen; 1931-től 1944-ig a Janus Pannonius Társaság főtájkára és a Sorsunk c. folyóirat társszerkesztője. Számontartott alakja a jugoszláviai magyar irodalomnak. Meghalt Pécsen 1975. XI. 16-án.

a tárgyakat, alakokat, jelenségeket, melyek számára nemcsak szavakban, de életézésében is jelentették a világot. Az élet megismerésének első elményei az érzemes lelkekbe elmosódhatatlanul belevésődnek, s minél jobban távolodnak az évekkkel, annál gyakrabban előjönnek ezek a képek a boldog ifjúság korának visszaálmódásában. Ez csak azoknak adatott meg, akik a parányi hétköznapi örömeiben is meglelték azt, ami mindig új kapukat tár fel a szemek előtt.

Amikor most a Bácskából elszármazott Lovász Pál (csak halála után hozzánk érkezett) verseskönyvét lapozgatjuk, akkor nemcsak az első, 1922-ben Óbecsén megjelent kötete jelzi, de későbbi költeményeiből is kiérzik, hogy az Ót Torony városából, a Zengóvárkony elől is hazaérez: vissza-visszatér a Tiszamentére, ahol tizenhárom éves korában vetette papírra első verseit. Hogy a lírai lelkialkatú édesanyjának szavai és a bácsföldvári évek milyen mély nyomot hagytak benne, azt csak akkor fedezzük fel a maga igazi szépségében, ha a strófáit újra meg újra a teljes átélésre kész befogadó figyelmével olvassuk, ha minden szóképét, gondosan kicsiszolt metaforáját a poétának kijáró megilletődéssel izlelgetjük s fölfedezzük azt, hogy a Kosztolányira emlékeztető halk szavú költő négy sorban is el tudja mondani a folyópart-ról, a fűzesekről, a csöndes udvar-ról, a szoba egyetlen égre nyíló ablakáról azt, amit mi csak órák hosszát tartó tűnődés után tudunk összerakni az elének táruuló mozaikokból. A tömörítés olyan kivételes tehetségű művésze, aki a szavak magányos zengésében is megleli a lélek, a természet muzsikáját.

*„Az út virágos, tág mezőt karol.
Piros pipacs, katáng és mályvarózsa
— ezer hullámvirág zöld, lenge tóba—
kikandikál a bársony fű alól.*

*Kis túskebokron tengelic szokell;
itt-ott tücsök szól; s már a nap közel
nyilazza lent a vérező határt...*

*S a lankadatlan út tanyát keresve
fűrgén halad tovább, mert messze,
[messze
az ég alatt már csillagokra lát.”*

(Az út)

Negyvenöt esztendővel ezelőtt a Gyöngysziget forró fővényén napozva hallottam először Bencz Boldizsártól: „...Bácsföldvárnak is van e tájat megörökítő költője, csak éppúgy kiröptült innen, mint Szabadkáról a ti Kosztolányitok...” Amikor Lovász Párról beszélt, égszínű szeme mély képséggel csillogott, mint aki felbuzduló örömmel beszélhet arról, hogy ebben a csöndfaluban is van kibe kapaszkodnia annak, aki az irodalomhoz elszegődött.

A költő már pécsi éveiben írta a hasonló gondolatokat ébresztő versét Kosztolányiról:

*„Szülőhelyét az én szülőhelyemmel
egycú testvér-táj karolja át;
büszkén vallom: földim; első szavát
ott mondta ki anyatejűz nyelvvel,
s a bú kövé először ott esett el.*

*Lágy anyaföld fekete bársonyából,
fűbarka-ágból, arany délibábból
virágzott lénye, rezdülő lélekkel.”*

A múltba visszapillantás nem egyszer s nem egy felvillanásában azt jelentette költői és emberi szép magatartásában, hogy a népek közössége felé hajlás mindig jelen volt benne. Költészete őszinte önéletrajz, melyben együtt élnek a tájjal a Dunavölgy emberei. Soraiban ide-oda röppen: Pécs marasztalja, a Mecsek-alja tán vigasztalja, de Bácsföldvár mindig visszahívja... Hol így csap fel ez a nosztalgia: »... az Anyaföld, bölcsös emlékezet...»; hol kapaszkodót keresve így talál rá: „Falum fészkeben ősi védelem / burkából együgyű csodát adó / állathangok s édes paraszti szó / pihéi közt pattant ki életem...” Valami szorongás húzódik meg a sorok mögött, és arról vall, hogy ő sem mondhatja el mindazt, ami benne él. És mintha ezt megsejtette volna, nem sokkal halála előtt mondta látogatójának, Bertha Bulcsunak.

„Említették, hogy egy válogatott kötet készül majd... Ez kis része csak az én verseimnek, de nagyon megnyugtató, ha ez kijönne. És akkor még, azt gondolom, rendezném a többi, az összes verseimet. Legépelem, és odaadom Weissenbeck József tanárnak, aki szülőföldemen az irodalmi élet egyik vezetője, és elhelyezi ott...”

Az alkonyodó éveiben írt verseiben már állandóan jelen van az általa annyira szeretett Élettől való búcsúzás csöndes, panaszos, olykor rimánkódó hangja. És lehet, hogy lekébe zárva valami ilyen könnyörgéssel, vagy reménykedéssel, vagy bizakodással távozott:

„Ó, Elháríthatatlan,
ne még!

Sok billiónyi sejtem gyötrő,
édes kötelék.
Lábam még hadd legyen láb,
a kéz is lenge kéz,
ép koponyám viselje arcomat,
legyen szemem, mi emberszembe néz.
Lehessek örvény színén buborék,
a semmisülést gátló feszülés,
abroncs a tört pillanat peremén —
lehessek még idő-parányig En!”

(Fohász még egy pillanatért)

LÉVAY ENDRE

EGY TÖREKVÉS SZENVEDÉLYE

SZIRMAI ENDRE: *A magányos óriás I.*

A Szirmai Károly Emlékbizottság és a Szirmai Károly Archívumok kiadása. 1976.

Az elmúlt hónapokban egy olyan könyv jelent meg Münchenben, amely máris érdeklődést váltott ki irodalmunkban. A szerzője: Szirmai Endre, a világhírű orvosprofesszor; a tárgya: Szirmai Károly, a jugoszláviai magyar irodalom egyik legjelentősebb írója, két háború közötti kultúránk egyik vezéralakja.

Szirmai Károly nem volt mellőzöttje irodalmunknak; ezt a háború óta kapott kitüntetésein kívül a Bori Imre irodalomtörténetében kapott helye (amellyel egyik levele szerint igen elégedett volt), valamint Tomán László és Utasi Csaba tanulmányai is ékesen bizonyítják — hogy csak azok nevét említssem, akik az újabb nemzedékek tagjai közül a legtöbbet foglalkoztak vele. Természetes hát, hogy Szirmai Endrét nem sértettség vagy polemikus szándék vezérelte e kötet kiadásában, hanem az atyjáról az irodalmi köztudatban kialakult kép elmélyítése, az eddig csak vázlatosan, szinte kizárólag irodalomesztétikai szempontokból megrajzolt életmű ho-

mályos pontjainak megvilágítása. Nem joggatlanul, hiszen az ifjabb Szirmai serdülőkorában lehetett tanúja apja — nem ritkán sziszifuszinak érzett — szerkesztői vállalkozásának, annak a ma is tiszteletet parancsoló munkának, amely szükségszerűen barátaivá vagy ellenségeivé tette a kultúra ügyével valamilyen módon kapcsolatban álló embereket; — s aminek következtében rá is vonatkozatható, amit Füst Milán állított magáról, hogy életrajza nincs csak munkarajza.

Egy törekvés szenvedélyében leélt élet nemcsak a csúcsaival kápráztat el, hanem a látvány háttérére is kíváncsivá tesz. Szirmai Endre nem látzatokkal igyekszik elvakítani, az apja puritán emléke őt is tárgyilagosságra kötelezi, még ha a tényeket — az emlékiratokra emlékeztetően — privatisztikusan s igen gyakran elfojthatatlan érzelmi hangsúllyal adja is elő. Könyvének jelentősége tulajdonképpen ebben rejlik. Az apa itt csodált és körülrajongott hős, aki eszményképe az igazi közegére a ter-